

Anton Neumann.

Nové poznatky k životním osudům a tvorbě zapomenutého skladatele, houslisty a kapelníka

Marek Čermák

Osobnosti Antona Neumanna (1721–1776) nebyla na poli hudební historiografie věnována doposud náležitá pozornost. Hudební odkaz umělecky aktivního interpreta, plodného skladatele a uměleckého vedoucího několika souborů ve střední Evropě upadl po jeho smrti v zapomnění. Obdobně tomu bylo v případě tvorby jeho současníků působících i ve významných centrech. Teprve směr tzv. autentické interpretace v posledních desetiletích při uplatnění adekvátních výrazových prostředků představuje hudební estetiku středního klasicismu jako působivé propojení barokní citovosti s tehdy vznikajícími novými stylovými proudy a formami. Určujícím prvkem výrazu je melodika a její komplexní ztvárnění se odehrává v nejpěstřejší paletě proměn metriky, agogiky i dynamiky v souvislosti s obsaženou harmonií. Dochází tak k uplatnění výrazových principů figurujících jako prostředek hudebního vyjádření pomocí často příkrě se střídajících afektů.

V souvislosti se zvýšeným zájmem o domácí kulturní dědictví jsou přičiněním hudebních badatelů objevovány a provozovány Neumannovy skladby v nejrůznějším, mnohdy pozoruhodném instrumentálním obsazení. Díky uvádění těchto kompozic v novodobých premiérách v autentické interpretaci na dobové nástroje lze poslechem sdílet jejich osobitě specifické rysy.¹ Vzhledem k rozšíření jeho skladeb musel Neumann ve své době představovat výraznou tvůrčí osobnost. Pro jeho osobitý, nezřídka výbušný styl oslovuje tvorba skladatele především interprety se zájmem o hudbu směru *Empfindsamkeit* a „*Sturm und Drang*“. Množství i kvalita jeho tvůrčího odkazu spolu s četností proveniencí dochovaných skladeb v rámci hudebních fondů na území Rakouska, Moravy, Čech, Polska, Německa,

¹ Autor tohoto článku se soustavně zabývá Neumannovou hudební tvorbou již od roku 2001; v novodobých premiérách uvedl dosud 25 skladeb, přičemž čtyři tituly natočil v rámci kolekce CD *Hudba kapelníků katedrál sv. Václava v Olomouci v XVII. a XVIII. století* (ARTA Music, 2017).

Slovenska, Maďarska, Itálie, Slovinska a Švédsko svědčí o tom, že byl ve své době známým a oceňovaným skladatelem.²

Dosavadní stav bádání

Veškeré relevantní zprávy o tomto skladateli, věžném, houslovém virtuózu a na posledy kapelníkovi olomoucké katedrály přináší Jiří Sehnal. Prvně tak učinil v publikaci roku 1965,³ kde jej prezentuje jako ředitele hudby Egkovy kapely (1759–1761) a kapelníka olomoucké katedrály (1769–1776) s uvedením pravděpodobné Neumannovy smrti na podzim 1776. Další zmínky o něm přinesl Sehnal v publikaci z roku 1971 v souvislosti s pojednáním o kapele biskupa Hamiltona.⁴ O rok později publikoval tento muzikolog studii o hudebním inventáři biskupa Leopolda Egka, kde přinesl další informace z matrik stran Neumannovy rodiny a zabýval se možností ztotožnění kapelníka Neumanna s tovaryšem brněnského věžného Johannem Heinrichem Neumannem. Z protokolů zasedání olomoucké kapituly čerpal informace ohledně nástupu Neumanna do tamní katedrály a jeho úmrtí.⁵ Největším dosavadním zdrojem informací týkajících se života skladatele a jeho díla včetně výskytu, obsazení a incipitů tehdy dohledaných kompozic je Sehnalova monografie o provozu v olomoucké katedrále v období 17. a 18. století.⁶ V odstavcích této zevrubně pojednané knihy autor přinesl v rámci tehdejších badatelských možností a svých časových dispozic co možná největší množství informací o skladateli spolu s uvedením velmi užitečných pramenů, významných i z hlediska možností otevření dalšího hlubšího výzkumu.⁷ V rámci tohoto pojednání uvádí Sehnal vzhledem ke stylu skladatele a k dosavadním životním poznatkům o něm orientační datum narození 1720. Do dnešní doby byla tato kniha nejpodrobnějším zdrojem informací o skladateli vůbec. V publikaci je Neumann

² Stran charakteristiky a identifikace díla viz v kapitole níže.

³ Jiří Sehnal, „Kapela olomouckého biskupa Leopolda Egka (1758–1760) a její repertoár,“ *Časopis Moravského musea – Vědy společenské* 50 (1965): 203–230.

⁴ Jiří Sehnal, „Die Musikkapelle des Olmützer Bischofs Maximilian Hamilton (1761–1776),“ *Die Musikforschung* 24 (1971): 411–417.

⁵ Jiří Sehnal, „Das Musikinventar des Olmützer Bischofs Leopold Egk aus dem Jahre 1760 als Quelle vorklassischer Instrumentalmusik,“ *Archiv für Musikwissenschaft* 29 (1971): 285–317.

⁶ Jiří Sehnal, *Hudba v olomoucké katedrále v 17. a 18. století* (Brno: Moravské muzeum v Brně, 1988).

⁷ Z důvodu mimořádně rozsáhlé pramenné základny, z níž bylo zapotřebí zpracovat velké množství osobností olomoucké katedrály, nebylo možné věnovat přednostně A. Neumannovi dostatečné úsilí pro sestavení detailnější monografie, která má být cílem dalšího výzkumu. Nemalou překážkou byl pro Sehnalův výzkum samotný vládní režim a v rámci vedení tehdejší politiky uzavřené hranice s Rakouskem, Bavorskem a Itálií. Navíc dnes lze v mnoha případech operativně využívat digitální databáze a komunikaci, které výzkum mnohdy ulehčují i finančně.

mylně prezentován jako věžný trubač,⁸ byť se v žádosti o místo věžného v Brně ze dne 24. 11. 1765 výslovně představuje magistrátu jako houslový virtuóz.⁹ V hesle o Antonu Neumannovi v *The New Grove Dictionary* ztotožnil Sehnal skladatele s jeho synem, Antonem Franzem, jehož křest je zaznamenán dne 28. 2. 1740 v brněnské svatojakubské matrice.¹⁰ Vzhledem ke kompozičnímu stylu skladatele i jeho kariéře kapelníka a věžného koncem 50. let se ovšem jevila tato informace jako nepravděpodobná.¹¹ Naprosto zavádějící informace o Antonu Neumannovi nacházíme v bakalářské práci Jany Zicháčkové.¹² Z neznámých, ničím nepodložených důvodů je zde Anton Neumann označen jako skladatel z řádu piaristů.¹³ Životopisné údaje i charakteristiku kompozic pisatelka doslovně přejímá ze shora uvedeného díla Jiřího Sehnala *Hudba v olomoucké katedrále*. Předmětem práce navíc není mše Antona Neumanna, ale rané dílo jeho syna Vincenze.¹⁴

⁸ Náplň funkce pod označením „věžný“, resp. „věžný tovaryš“ v 18. století souvisí s cechovou organizací městské hudby obecně, tj. s vedením a produkcí profesionálního městského souboru hudebníků a jejich vzděláváním. Městští hudebníci té doby byli vzděláváni ve hře na všechny tradičně používané nástroje, přičemž vedoucí souborů byli nezřídka vynikající houslisté. Vazba na výhradně trubačskou tradici cechu vymizela v průběhu hudební praxe 17. století. (Christian d'Elvert, *Geschichte der Musik in Mähren und Oesterr.-Schlesiens mit Rücksicht auf die allgemeine, böhmische und österreichische Musik-Geschichte* (Brünn: In commission der Buchhandlung von C. Winiker, Verlag der Hist.-stat. Sektion, 1873), 152–164.

⁹ Žádost je uložena v Archivu města Brna (dále AMB), fond Stará registratura, inv. č. 440, fol. 52, 53.

¹⁰ Jiří Sehnal: „Neumann, Anton,“ Grove Music Online (2001), přístup 20. 5. 2019, <https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.19777>. V tomto pojednání je uvedeno nepřesně datum úmrtí, správné je 20. 11. 1776. V dopise vdovy Juliany kapitule ze dne 21. 11. 1776 je uvedeno následující: [...] meinen EheConsorten Anton Neumann...die heutige Nacht aus dem Zeitlichen in die Ewigkeit abzumussen; [...]“ Dopis je uložen v Zemském archivu Opava, pob. Olomouc (dále jen ZAO, fond Metropolitní kapitula Olomouc (dále jen MCO), inv. č. 3474, fol. 106, 107. Viz také protokol ze zasedání olomoucké kapituly zde dne 21. 11. 1776, kde je ad 7) uvedeno „Vidua post hesterna die defunctum Capellae Magistrum Joannem Neumann [...]“ ZAO, fond MCO, inv. č. 2731.

¹¹ Ve sbírce benediktinů v Lambachu je dokonce uložena mše s poznámkou o datu provedení roku 1753 (A-LA M 250).

¹² Jana Zicháčková, „Anton Neumann: MISSA IN C“ (bakalářská práce, Univerzita Palackého Olomouc, 2012).

¹³ Zicháčková, „Anton Neumann“, 4. Pisatelka dokonce ignoruje při tvrzení o Neumannovu členství v řádu piaristů Sehnalovy informace týkající se skladatelova manželství a potomků, o kterých sama pojednává.

¹⁴ CZ-KRa A 2127, signována „Del Sign[ore] Neumann“. Z instrumentace (zejména partů klarin a generálbasu) i hudebního stylu je na první pohled zřejmé, že se jedná o dílo Neumannova syna Vincenze, což pisatelka nijak nereflextuje.

Nové poznatky svědčící o ztotožnění brněnského věžného tovaryše Johanna Heinricha se skladatelem, houslistou a kapelníkem Antonem Neumannem

Na základě kompozičního stylu skladatele a jeho doložené umělecké kariéry bylo nutné v rozporu s poslední publikovanou domněnkou Jiřího Sehnala zaměřit se na starší tezi o Neumannově narození v rozmezí let 1720–1730. Při výzkumu životních dat komponisty se jako jeden z nejdůležitějších pramenů jeví shora zmíněná žádost Antona Neumanna o místo věžného v Brně (viz Příloha 1). Žadatel v dopise brněnskému magistrátu totiž uvádí, že zde dříve působil jako věžný tovaryš. Výzkum svatojakubských matrik v Brně opravdu potvrzuje existenci věžného tovaryše Johanna Heinricha Neumanna, který slavil sňatek s Marií Annou Petřivalskou dne 9. 1. 1738.¹⁵ Za svědka mu byl věžný Johann Friedrich Renner.¹⁶ Ve svatojakubských matrikách se dále vyskytuje jméno tovaryše Neumanna ve spojení se křty dětí,¹⁷ přičemž ve výčtu kmotrů figurují u prvních dvou věžný Johann Friedrich Renner, u dalších pak jeho žena Magdalena.¹⁸ Z této skutečnosti dle dobového úzu vyplývá, že rodiny si byly přátelsky blízké. Při hledání podkladů pro ztotožnění Johanna Heinricha s později se vyskytnuvším Antonem Neumannem se tento fakt jeví jako důležitý ve spojitosti s příslibem žadatele brněnskému magistrátu, že se postará o vdovu po zesnulém Rennerovi.¹⁹

Dalším závažným podkladem, svědčícím ve prospěch ztotožnění obou osob, jsou protokoly ze zasedání olomoucké kapituly při příležitosti projednávání Neumannových žádostí, resp. žádostí jeho podřízených.²⁰ Jako Anton je Neumann totiž jmenován pouze v protokolu ze dne 10. 4. 1769. V rámci dalších záznamů (vedených v latině) je vždy uveden pod jménem Joannes (poprvé v zápisu ze zasedání dne 18. 5. 1770). Všechny další Neumannovy žádosti s podpisem Anton Neumann jsou pak důsledně zaprotokolovány pod jménem Joannes Neumann.

¹⁵ MZA, fond E 67 Sběrka matrik, sign. 16887.

¹⁶ Právě na místo zesnulého Johanna Friedricha Rennera se Anton Neumann hlásí v dochované žádosti.

¹⁷ 29. 10. 1738 Ignaz Franz Xaver, 28. 2. 1740 Anton Franz de Paula, 12. 2. 1742 Joseph Gothard, 12. 9. 1743 Franz Joseph. MZA, fond E 67 Sběrka matrik, sign. 16864.

¹⁸ V úmrtních matrikách se také nachází informace o smrti syna Ignaze Franze Xavera ze dne 22. 2. 1739. Jméno Johanna Heinricha Neumanna se v brněnských matrikách vyskytuje naposledy 12. 9. 1743 ve spojitosti se křtem níže uvedeného syna. V následujících letech není v souvislosti s Neumannem jako věžným tovaryšem v brněnských matrikách žádná zmínka. Dne 26. 7. 1744 navíc nalézáme v matrice oddaných u sv. Jakuba záznam o sňatku nového věžného tovaryše Josepha Franka, což dokládá odchod Johanna Neumanna z Brna někdy před tímto datem. Je velmi pravděpodobné, že věžný tovaryš odešel jako houslista na praxi do některé ze šlechtických kapel.

¹⁹ „[...] Der in dessen Vertröstung mit AnheischigMachung der Wittib in Rucksicht ihrer beträngten Umständen durch einige Jahr eine Beihülfe darzureichen [...]“

²⁰ Protokoly z let 1769–1776 jsou uloženy v ZAO, fond MCO, inv. č. 2721–2731.

Vysvětlení se nabízí ve spojitosti se zaměstnaneckým poměrem Neumanna vůči kapitule, která mohla požadovat jeho doklady stran vzdělání a praxe a evidovat tak jeho původní křestní jméno. Tomuto zdůvodnění též nasvědčuje fakt, že se o jeho vzdělání věžného hudebníka dozvěděli zaměstnanci katedrály, k čemuž pravděpodobně mohlo dojít na základě referencí o předložení jeho výučního listu.²¹ Vzhledem k preciznosti vedení kapitulní agendy patrně nepřekvapí, že se při zjištění změny křestního jména přiklonili její zaměstnanci k evidenci původní verze křestního jména.

Dalším pramenem, svědčícím o změně jména skladatele, je svatomořická křestní matrika v Olomouci. Zde totiž nacházíme záznam o křtu Neumannovy dcery – pohrobka ze dne 11. 4. 1777.²² Jako otec je zde uveden „Joannes Nep. [!] Neumann, verstorbener Capellmeister von Dom“.²³ Z jakého důvodu a kdy si Neumann křestní jméno změnil, nebylo dosud zjištěno.²⁴ Zatím lze jen vymezit tuto změnu obdobím mezi 12. 9. 1743²⁵ a 25. 4. 1755. V matrice oddaných v Hoštálkovech ve Slezsku (Gottschdorf) figuruje totiž Anton Neumann jako svědek ve zmínce 4. 4. 1755: „D. Antonius Neumann, Illustrissimi Domini p. t. Camerarius“.²⁶ Ztotožnění Johanna Heinricha Neumanna a Antona Neumanna ani neodporuje tvrzení J. Sehnala,²⁷ který shodnost osob uvádí jako nepravděpodobnou pro rozličná jména manželek prvního a druhého Neumanna. Při zvážení časového odstupu let 1743 a 1759 je vzhledem k úrovni tehdejší medicíny poměrně reálné, že za svého života Neumann dvakrát ovdověl.²⁸

²¹ V memoriálu proti Neumannovi, sepsaném po 6. 5. 1772 uvádějí choralisté na účet kapelníka mj. následující: „[...] er selber kein Singer ist, sondern nur professionsmässig die Thurnerey gelehret hat [...]“ Pramen je uložen v ZAO, fond MCO, inv. č. 3476, fol. 325–329.

²² Magdalena Franziska Juliana, pod jménem připsáno „posthuma“. ZAO, fond 165 Sbirka matrik severomoravského kraje, inv. č. 5588, sig. O III 6.

²³ Původně bylo uvedeno jméno „Josephus“, to pak přeškrtnuto a opraveno na shora uvedené.

²⁴ Nejednalo se ovšem o něco zcela neobvyklého nebo výjimečného, jak o tom svědčí například výzkumy Jany Perutkové o některých příslušnících hudebnického rodu Mičů, srv. Jana Perutková, *František Antonín Miča ve službách hraběte Questenberga a italská opera v Jaroměřicích* (Praha: KLP, 2011), passim. Táž, *Der glorreiche Nahmen Adami. Johann Adam Graf von Questenberg (1678–1752) als Förderer der italienischen Oper in Mähren*, (Wien: Hollitzer Verlag, 2015), passim.

²⁵ Poslední záznam o tovaryši Neumannovi v brněnské matrice.

²⁶ Vzhledem k faktu, že baron Carl Traugott Skrbenský vydržoval v této době zámeckou kapelu, je velmi pravděpodobné, že se jedná o našeho Neumanna, který byl jako komorník o čtyři roky později titulován také v kapelnickém angažmá u biskupa Egka i později u biskupa Hamiltona. Spojení kapelnického místa s postem komorníka bývalo ostatně v 18. století častějším jevem.

²⁷ Sehnal, *Hudba*, 46.

²⁸ Situaci mapování zeměřelých v Brně komplikuje absence svatojakubských úmrtních matrik z let 1742–1772.

Stanovení místa a data narození skladatele

V záznamu o svatbě Johanna Heinricha Neumanna ve svatojakubské matrice je uvedeno, že se narodil v obci Bernsdorf v Čechách (německy Bärnsdorf an der Tafelfichte, od roku 1949 Horní Řasnice).²⁹ V příslušných křestních matrikách nalezneme v letech 1710–1730 záznamy o křtu dvou dětí toho jména – 27. 8. 1710. a 7. 3. 1721.³⁰ Uvážíme-li v souvislosti s prvním datem narození fakt, že se skladatel roku 1769 znovu oženil a založil rodinu,³¹ přičemž poslední dítě zplodil v červnu 1776, můžeme jen stěží připustit, že by v rámci svého společenského postavení ředitele hudby v katedrále jako téměř devětapadesátiletý zakládal rodinu a v takřka 67 letech chtěl ještě zplodit dítě. Mimoto by jeho kompoziční jazyk v případě staršího data narození odpovídal spíše pozdně baroknímu stylu jeho předchůdce v katedrále Josefa Gureckého (1709–1769), než kompozičnímu proudu středního klasicismu. Za přesvědčivě doloženou skutečnost lze tedy považovat datum Neumannova narození 7. 3. 1721; tomu také odpovídají obě zásadní kritéria; jak společensky-rodinné, tak stylově-kompoziční. V křestní matrice je dne 7. 3. 1721 uveden jako otec dítěte Johann Neumann, matkou byla Helena (roz. Wessig).³²

Věžný v Uničově

Pomineme-li shora uvedenou zmínku o Neumannově působení v Hoštálkovech u barona Carla Traugotta Skrbenského, nalézáme jeho jméno dále v souvislosti s funkcí věžného v Uničově (Mährisch Neustadt). Na post u uničovského magistrátu ostatně upozorňuje sám Neumann ve výše pojednávané žádosti o místo věžného v Brně.³³ Jak uvádí Sehnal, v uničovských matrikách Neumannovo jméno

²⁹ „...natum Bernstorffij in Boemia“.

³⁰ Matriky kostela sv. Kateřiny v Novém Městě pod Smrkem, Státní oblastní archiv v Litoměřicích, fond 856 Sbírka matrik Severočeského kraje, inv. č. 5708, sign. L107/3.

³¹ Po svatbě s Julianou Müllerovou dne 16. 7. 1769 (záznam ve svatomořické matrice v Olomouci) zplodil do své smrti dalších pět dětí. V matrice kostela Panny Marie na Předhradí v Olomouci nalézáme záznamy o křtech čtyř dětí: 6. 6. 1770 Norbert Georg († 14. 1. 1771 v Olomouci), 25. 11. 1771 Franz Andreas Sarcander († 27. 3. 1772 v Olomouci), 22. 5. 1773 Johann Nepomuk Franz Sarcander a 25. 3. 1775 Marie Josepha Anna. Ve svatomořické matrice se vyskytuje shora zmíněný křest dcery Magdaleny Franzisky Juliany ze dne 11. 4. 1777.

³² „Martius. Die 7 Bärnsdorffij baptiz: est Joannes Henricus Neumann, Par: Joannes Neumann, Mat: Helena. L: Joannes Wessig, T: Joannes Christophorus Wolff, Christophorus Neumann, Maria Tobiae Neumann uxor, Elisabeth, Christophori Wessig conjunx.“ Ve svatebním matričním záznamu rodičů ze dne 8. 2. 1710 je otec jmenován jako Hanns.

³³ „[...] durch meine Application dahin gelanget, daß mich ein Löblich Mährisch-Neustädter Magistrat vor einen wirklichen Thurner an und aufgenommen hat.“

nefiguruje.³⁴ Jeho jméno se nicméně vyskytuje v protokolech zasedání uničovské městské rady.³⁵ Byť jsou protokoly zachovány pouze zlomkovitě, podařilo se nalézt záznam z 19. 1. 1759, kde je ad 5) uvedeno, že „Anton Neumann, zdejší věžný, rezignuje k dnešnímu dni na své místo věžného.“³⁶ V repertáři registratury byla i dohledána protokolní čísla žádosti o místo (673) a žádosti o propuštění (708).³⁷ Samotné dokumenty však zatím nebyly nalezeny. Z kontextu Neumannovy kariéry jednoznačně vyplývá, že se vzdal místa ve prospěch funkce kapelníka Egkovy zámecké kapely v Kroměříži. Vzhledem k chybějícím radním protokolům z roku 1758 nelze přesně určit, kdy Neumann místo věžného nastoupil. Není ani možné odvodit nástup nového věžného podle úmrtí jeho předchůdce. Tím byl jistý Carl Zuck jr., avšak z funkce věžného odstoupil ve prospěch místa městského hospodáře. Z matričních záznamů je možné určit alespoň orientační časové rozmezí Neumannova nástupu do funkce. Jmenovitě uvádí uničovská svatební matrika Carla Zucka jr. ve funkci kmotra jako měšťana a věžného naposledy dne 29. 8. 1758. V dalších záznamech je již zapsán jako měšťan a hospodář. Pripustíme-li hypotézu, že Neumann nastoupil místo bezprostředně po 29. 8. 1758, vyplývá z toho, že mohl zastávat toto místo nejdéle čtyři a půl měsíce. Tato krátká doba se jeví jako důvod, proč Neumannovo jméno nefiguruje v žádných uničovských matrikách.

Působení v Kroměříži

Do kroměřížské kapely biskupa Leopolda Egka (1696–1760) nastoupil Neumann bezprostředně z postu věžného v Uničově po 19. 1. 1759.³⁸ Jako houslista, zkušený hudebník a skladatel byl pověřen vedením kapely a zřejmě i jejím sestavením, stejně jako zajištěním repertoáru. Fakt, že kapela před nástupem Neumanna ještě neexistovala, dokládá přípis „pro an.[no] [1]759“ na první straně Egkova inventáře hudebnin zámeckého souboru.³⁹ V pramenech existují doklady o Neumannově působení v kapele formou matričních záznamů,⁴⁰ dále soupisů spojených s kapelníkovými příjmy a také formou podpisů v rámci aktového materiálu spojeného

³⁴ Sehnal, *Hudba*, 46.

³⁵ Protokoly jsou uloženy ve Státním archivu Olomouc (dále StAO), fond AMU, inv. č. 189.

³⁶ „Ant: Neumann allhiesiger Turner resignirt sub hodierno die Turnerstelle.“

³⁷ Repertorium über die in der Rath-Registratur Königl. Stadt Mährisch Neustadt befindliche und bereiths protokollierte Acta. StAO, fond AMU, inv. č. 2251.

³⁸ Tento fakt vyplývá z výše uvedeného záznamu v uničovských radních protokolech.

³⁹ O Egkově inventáři viz níže.

⁴⁰ 5. 4. 1759 křest syna Vincenze v Olomouci (Neumann titulován jako biskupský komorník, matka Johanna [sic!], 6. 7. 1761 a 22. 4. 1762 jako svatební svědek, 30. 5. 1763 jako otec Anny Marie Susanny při křtu, jako matka je opět uvedena Johanna (Sehnal, „Die Musikkapelle,“ 415).

s pozůstalostí zemřelého biskupa Egka.⁴¹ Druhý uvedený pramen je přehledem vydání za diety,⁴² které spolu s ostatními zaměstnanci u dvora obdržel Neumann jednak za tři dny cesty do Vídně v době od 30. 5. do 1. 6. 1759 (po 1 zl. na den, celkem 3 zl.), jednak za 25 dní působení v Schönbrunn v době od 2. do 26. 6. (po 1 zl. 30 kr. na den, celkem 37 zl. 30 kr.), dohromady za celý pobyt i s cestou 40 zl. 30 kr. Tento doklad souvisí s událostmi provázejícími plánované složení lenního slibu biskupa před císařovnou Marií Terezií. Vzhledem k chatrnému zdraví se však Egk již neodvážil do Vídně jet osobně a poslal za sebe kanovníky Leopolda Antonína Podstatského a Michaela Amada Althanna. Tato skutečnost byla projednávána kapitulou dne 18. 5. 1759.⁴³ Z přehledu vyplacených osob na seznamu vyplývá, že biskup vzhledem ke své reprezentaci vyslal pro tuto příležitost spolu s kanovníky dvorní osazenstvo i s kapelou. Časové rozmezí události lze stanovit dle přehledu diet určených biskupově kabinetnímu sekretáři na dobu od 20. 5. do 9. 7. 1759. Zajímavý je i výčet lokajů, mezi nimiž se vyskytuje jméno hornisty Carla Franze⁴⁴ a další tři dosud neznámá jména, která mohou eventuálně souviset s posty hudebníků.⁴⁵ Pobyt Neumanna ve Vídni má také zřejmou souvislost s pořízením skladeb uvedených v inventáři hudebnin Egkovy kapely pod označením „Sinfoniae... von Wien mitgebracht.“⁴⁶ Z poznámky v dané souvislosti vyplývá, že Neumann jako kapelník tyto kompozice ve Vídni obstaral a přivezl do Kroměříže 29. 6. 1759.⁴⁷

Zmíněný inventář, sestavený roku 1760 za účelem evidence hudebnin Egkovy kapely, je také důležitým dokladem o Neumannově kompoziční činnosti v Kroměříži. Po biskupově smrti byl použit jako dokument při vyřizování jeho pozůstalosti. V tomto inventáři je uvedeno 41 Neumannových symfonií a 27 trií, a to včetně incipitů. Jedním z pramenů představujícím Neumanna jako skladatele duchovní hudby v Kroměříži je hudebnina dochovaná v hudební sbírce

⁴¹ Jde jednak o podpis s titulem „Cammerdiener und Musik Direktor“ na kvitanci z 5. 1. 1761 stran převzetí příslušného šatstva za biskupovy pozůstalosti, jednak o doklad o určení zaměstnanců, kteří měli obdržet dle biskupovy závěti kvartál, z něhož vyplývá, že měl Neumann roční plat 350 zl. (Sehnal, „Kapela olomouckého biskupa,“ 209).

⁴² „Ausgab an DietGeldern, Das denen Hochwürdigten Herren Deputirten überhaupt von all und jedes von Dr. Hochfürstl. Gnaden gnädigst ausgeworfne DietGeld erfolgter Hiemit in gehörige Ausgaab lege,“ uloženo v ZAO, fond MCO, inv. č. 3581, fol. 436, 437.

⁴³ Rudolf Zuber, *Osudy moravské církve v 18. století* (Praha: Česká katolická charita, 1987), 161. V přehledu výdajů je uvedeno, že každý z kanovníků obdržel od biskupa odměnu 800 zl.

⁴⁴ Sehnal, „Kapela olomouckého biskupa,“ 210.

⁴⁵ „...Laquey Bengenfelder..., ...Laquey Johann Georg Schleger..., ...Laquey von Baron Köller...“.

⁴⁶ Sehnal, „Das Musikinventar“. Inventář je uložen v ZAO, fond ÚRAS, inv. č. 5006, kart. 355, fol. 61–74.

⁴⁷ Počítáme-li třídní časový rozsah na zpáteční cestu stejně, jako byla cesta tam.

benediktinského kláštera v Lambachu.⁴⁸ (O souvislostech Neumannových kompozic s Lambachem bude pojednáno níže.) Jedná se o položku *Missa Sanctissimae Trinitatis in C* se signaturou M 250, na jejichž partech sopránů a varhan jsou uvedena jména opisovačů z kroměřížské piaristické koleje a datace 1759.⁴⁹ Po smrti biskupa Egka sloužil Neumann u jeho nástupce biskupa Maximiliana Hamiltona (1714–1776) nejméně dalšího dva a půl roku.⁵⁰ Jako Hamiltonův kapelník však mohl Neumann vystupovat ještě v rámci slavností spojených s korunovací Josefa II. ve Frankfurtu nad Mohanem v dubnu 1764. Neumann o svém zdejším účinkování s císařsko-královskou kapelou píše ve výše citované žádosti o místo brněnského věžného a uvádí, že zde zastával výhradně místo virtuóza. Nelze vyloučit, že zde provedl svou *Symfonii A dur* (A-LA 62), jejíž titulní složka je nadepsána kroměřížským opisovačem.⁵¹ Na zadní straně složky stojí datum provedení „24 April 1764.“⁵²

Ve službách krakovského arcibiskupa

Z Neumannovy žádosti o místo brněnského věžného pochází také informace o jeho kapelnickém působení u krakovského biskupa Kajetána Sołtyka (1715–1788). Vzhledem k faktu, že biskupové Maxmilián Hamilton a Kajetán Sołtyk byli velmi dobří přátelé ze studií v Římě,⁵³ lze předpokládat, že se Neumann dostal do kontaktu s krakovským biskupem díky přímým konexím svého nadřízeného. Při hledání konkrétní lokality působení Neumanna v rámci Sołtykovy kapely je třeba vzít v úvahu, že rezidenční soubor hudebníků sídlil často mimo přímé působíště církevní šlechty.⁵⁴ Díky této možnosti je tvrzení polské muzikoložky Anny Szweykowské stran nulového výskytu zpráv o půso-

⁴⁸ Charles H. Sherman, *The Lambach Thematic Catalogue (1768)* (New York: Pendragon Press, 2001), 336. Ostatní nejen duchovní skladby z období Neumannova kroměřížského působení (popřípadě starší) pojednáme níže v rámci hudebnin v Lambachu.

⁴⁹ Na poslední straně sopránového partu je uvedeno: „Des: Joannis Schup | Syntaxista Semi-|narij Cremserinsis | Fundata“; na poslední straně partu varhan „D: Joes Rectorzik | Seminarista Cremseriensis | Rhetor. 1759. Die 22 Julij.“

⁵⁰ Posledním bezprostředním pramenem, prokazujícím Neumannův pobyt v Kroměříži je výše uvedený záznam o křtu dcery z 30. 5. 1763 (Sehnal, „Die Musikkapelle,“ 415).

⁵¹ Viz podkapitola „Neumannovy hudebniny v Rakousku, sbírka v Lambachu, výskyt hudebnin z Kroměříže“.

⁵² Sherman, *The Lambach Thematic Catalogue*, 496.

⁵³ Maria Czeppe, „Kajetan Ignacy Sołtyk,“ in *Polski słownik biograficzny* (Kraków: Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, 2000–2001).

⁵⁴ Příkladem modelem tohoto fenoménu je rezidenční kapela olomouckých biskupů Egka a Hamiltona, která sídlila v Kroměříži a sloužila výhradně k reprezentaci a uměleckému vyžití jejím majitelům (Sehnal, „Die Musikkapelle,“ 417).

bení Neumanna v hudebních dějinách Krakova irelevantní.⁵⁵ Ze životních dat biskupa Sołtyka vyplývá, že krakovští biskupové vlastnili čtyři palácové rezidence ve Varšavě, Lublinu, Kielcích a Krakově; dále jim patřily zámky Ilza, Lipowiec a Bodzentyn.⁵⁶ V kontextu možnosti hudebního provozu lze předpokládat, že kapela sídlila proměnlivě v jedné z palácových rezidencí, resp. se stěhovala spolu s biskupem. K určení místa působení Antona Neumanna a dalších případných informací týkajících se jeho činnosti v Polsku bude zapotřebí excerpovat matriky a účty shora uvedených lokalit, popřípadě probádat korespondenci biskupa.

Nápadné jsou stopy výskytu Neumannových skladeb a rukopisu ve sbírce kláštera paulánů v Jasnej Górze v Čenstochově. Tato hudební sbírka totiž obsahuje skladbu *Offertorium Solenne de quovis Sancto*,⁵⁷ na jehož partu druhých houslí se nachází přípis „[...] Pro Choro Claro Montano. | Auth: Sige: Brixii. | â me Ant: Neuman.“ Tato poznámka dosvědčuje přímé konexe skladatele s hudebním provozem na Jasnej Górze. Dalším dokladem Neumannovy vazby na tuto lokalitu je dílo *Vesperae de Confessore*,⁵⁸ které je mylně přisuzováno Wawrzynci Neumannovi.⁵⁹ Na rozdíl od označení jasnogórského exempláře „Auth. Neumann“ se v hudební sbírce kláštera benediktinů v Lambachu nachází opis stejného díla s plným označením autora.⁶⁰ Vzhledem k faktu, že všechny další kompozice jasnogórské sbírky, přisuzované Wawrzynci Neumannovi, jsou signovány pouze příjmením „Neumann“, můžeme se domnívat, že i ostatní tituly, komponované ve stejném stylu jako shora pojednané nešpory, jsou dílem Antona Neumanna.⁶¹ Na jasnogórské hudebnině *Vesperae de Confessore in E* je jako autor uveden Franz Perneckher,⁶² nicméně ve sbírce wawelské katedrály v Krakově

⁵⁵ Sehnał, *Hudba*, 46.

⁵⁶ Kazimierz Rudnicki, *Monografie w zakresie dziejów nowożytnych, sv. Biskup Kajetan Sołtyk, 1715–1788* (Kraków-Warszawa: Druk W. L. Anczyca i spółky, 1906), 26.

⁵⁷ PL-CZ III-76.

⁵⁸ PL-CZ III-506.

⁵⁹ Paweł Podejko, *Katalog tematyczny rękopisów i druków muzycznych kapeli wokallyno-instrumentalnej na Jasnej Górze*, (Warszawa: Wydawn. OO Paulinów, 1992). Podejko uvádí Wawrzyncy Neumanna jako skladatele, varhaníka a kapelníka na Jasnej Górze žijícího v 18. století. Vzhledem ke shodě příjmení a dokladům o osobní vazbě Antona Neumanna na lokalitu Jasnej Góry nelze vyloučit příbuzenský vztah varhaníka a opisovače Wawrzyncy Neumanna se skladatelem.

⁶⁰ Ve zdejší sbírce, jejíž součástí je dosud nejbohatší objevený fond Neumannových kompozic, se nachází totožné dílo pod označením *Vesperae. De Confess: | a | Canto Conc.to. | Alto. Conc.to. | Tenore Conc.to. | Basso Conc.to. | con | 2 Violini | e | Organo. | Auth: Del Sig | Antonio Neuman Neuman* (A-LA 661).

⁶¹ *Vesperae de Confessore in D | a | Canto Alto | Tenore Basso. | Violino Primo. | Violino Secondo. | Clarino Primo | Clarino Secondo | et | Organo. | Auth: Neumann* (PL-CZ III-953), *Vesperae de Apostolis in C | â | Canto Alto | Tenore Basso | Violino Primo | Violino Secondo | Clarino Primo | Clarino Secondo | Tympana | Organo Violone. | Auth. Neumann* (PL-CZ II-184).

⁶² *Vesperae de Confessore in E | a | Canto Alto | Tenore Basso | Violino Primo | Violino Secondo | Clarino Primo | Clarino Secondo | Tympano | Con | Organo. | Authore Perneckher. C. M. C. 22, AJG II-197.*

byl nalezen materiál stejné kompozice pod autorským označením „Neumann“.⁶³ Při vzájemném porovnání ostatních nešporních skladeb v jasnogórské sbírce lze pod touto položkou rozpoznat dílo Antona Neumanna.⁶⁴ Kompoziční činnost Antona Neumanna v kapelnických službách u biskupa Soľtyka dokládají také díla u dominikánů v Gidle (5 titulů),⁶⁵ ve sbírce diecézní knihovny v Sandomierzi (2 tituly)⁶⁶ a ve fondu knihovny Opatství sester benediktýnek ve Staniatkách (1 skladba).⁶⁷ Vzhledem k Neumannovu podání žádosti o místo věžného v Brně ještě v době jeho působení u krakovského biskupa se jeví jako pravděpodobné, že nebyl se svým místem spokojen. Zcela jistě však musel své působení ukončit před 14. 10. 1767, kdy byl biskup zatčen a uvězněn Rusy na příkaz knížete Nikolaje Visiljeviče Repnina.⁶⁸

Neumannovy hudebniny dochované v dnešním Rakousku

Je pravděpodobné, že před nástupem do olomoucké katedrály 1. 7. 1769 působil Neumann v některém z hudebních center v Rakousku, dle nejnovějších výzkumů pravděpodobně ve Vídni.⁶⁹ Těto hypotéze nasvědčuje množství skladeb obsažených ve zdejších sbírkách. Vůbec největší kolekce kompozic se nachází v hudebním archivu benediktinského kláštera v Lambachu. V rámci této rozsáhlé sbírky je Anton Neumann pátým nejzastoupenějším skladatelem. Na dvaceti stránkách katalogu hudebnin je zaneseno 85 jeho děl: 4 mše, 1 requiem, 10 ofertorií, 8 Ave Regina, 4 loretánské litanie, 2 miserere, 2 moteta, 9 Salve Regina, 3 Te Deum, 5 nešpor, 1 oratorium, 24 symfonií, 1 concertino, 2 divertimenta, 1 pastorela, 2 tria, 6 smyčcových kvartetů.⁷⁰ V rámci zdejšího aktového materiálu dosud nebyly zjištěny o Neumannovi žádné zprávy.⁷¹ Jediným pramenem je tedy tvorba samot-

⁶³ Dawid Ślusarczyk, „Muzyczna ilustracja tekstu w XVIII-wiecznych cyklach nieszpornych kompozytorów jasnogórskich“, *Pro Musica Sacra* 16 (2018): 155–190.

⁶⁴ Viz srovnávací rozbor v příspěvku pod pozn. 63.

⁶⁵ Pastorela *Cum sis ipse*, PL-Kd 233; *Litaniae de BVM* | ex D | a vocibus 9 | Canto Alto Tenore Basso | Violino 1 | m | o | Violino 2 | d | o | Clarino 1 | m | o | Clarino 2 | d | o | et | Organo. *Authore G. D. Antonio Neyman* (jen obal), PL-Kd 240; *Sinfonia in D*, PL-Kd 282; *Sinfonia in D*, PL-Kd 282; Pastorela *Pójdźmy miły Juro*, PL-Kd 233.

⁶⁶ Pastorela *O puer parvule*, PL-SA 137/A III 37; *Sinfonia in G* | a | Violino Primo | Violino Secundo | Duo Oboe | Duo Corni | Violetta | con | Basso. | Del Sigel: Neumann, PL-SA 63/A II 3 (autorství potvrzeno na základě shody s titulem v Lambachu).

⁶⁷ Pastorela *Pójdźmy miły Juro*, PL-STAb 27b.

⁶⁸ Czeppe, „Kajetan Ignacy Sołtyk“.

⁶⁹ Viz následující podkapitola „Kapelník olomoucké katedrály“.

⁷⁰ Laskavé sdělení správce sbírky Dr. Petera Deinhammera ze dne 7. 7. 2010 (e-mail). Dílo je též uvedeno v databázi RISM.

⁷¹ Laskavé sdělení správce sbírky Dr. Petera Deinhammera ze dne 7. 7. 2010 (e-mail).

ná. Nápadným rysem hudebnin jsou signatury majitele Amanda Schickmayra. Celkem 27 Neumannových skladeb je totiž na složkách signováno písmeny „A A L“ (Amandus abbas Lambacensis). Amandus Schickmayr (1716–1794) byl v letech 1746–1794 opatem v Lambachu. Jako vášnivý hudební sběratel a milovník umění nashromáždil pro klášter velké množství skladeb. V klášteře dokonce nechal zřídit dodnes existující divadlo.⁷²

Velmi zajímavý je srovnávací rozbor písarských rukou některých opisovačů prokazující fakt, že nemalá část opisů pochází z období kroměřížského angažmá skladatele. Opisovači se specifickými rysy písma, společnými pro více rukopisů, jsou v databázi RISM v rámci lambašského archivu očíslováni. Pro účely místního a časového určení Neumannových kompozic jsou důležité opisovači uvedení pod čísly 90 a 66, jejichž rukopisy jsou spojeny výhradně s jeho skladbami. Význam má také kopista pod číslem 3, který se vyjma jedné kompozice od Georga Pasterwitze (1730–1803) vyskytuje jen v opisech Neumannových skladeb; rovněž opisovač pod číslem 44 se taktéž vyjma třech děl (též od G. Pasterwitze) vyskytuje výhradně u Neumannových děl.

Pro identifikaci skladeb z kroměřížského (výjimečně i staršího) období je stěžejním fenoménem sdílení několika opisovačů v rámci jedné hudebniny s určením zdejší provenience. To se vyskytuje například u shora pojednané hudebniny *Missa Sanctissimae Trinitatis in C* (A-LA M 250). Mimo přípisů, datace a jmen kroměřížských opisovačů⁷³ zde nalézáme v rámci dalších partů rukopisy kopistů č. 44 (titulní list) a č. 3 (party klarin). Vzhledem k faktu, že se jedná o materiály stejného stáří, lze předpokládat, že opisovač č. 3 se taktéž pohyboval v Kroměříži za doby Neumannova působení.⁷⁴ Písař č. 3 je navíc kopistou *Symfonie C dur* (A-LA 1526), jejíž incipit je součástí Egkova inventáře v oddílu symfonií pod č. 39, a také kopistou *Divertimenta C dur à 3* (A-LA 1518), které má incipit v Egkově inventáři s číslem 16 v rámci oddílu trií.⁷⁵ Mimoto je společným kopistou s opisovačem č. 90 v rámci *Symfonie F dur* (95).⁷⁶ Společným kopistou s č. 90 je ve třech případech opisovač pod č. 16.

Důležité je vzájemné propojení této dvojice opisovačů s kopistou a lambašským varhaníkem Josephem Tischerem († cca 1770).⁷⁷ Mezi pěti Neumannovými

⁷² Arno Eilenstein, *Die Benediktinerabtei Lambach in Österreich ob der Enns und ihre Mönche* (Linz: Feichtinger, 1936), 8, 70–72.

⁷³ Viz pozn. 49.

⁷⁴ Datace na varhanním partu „1759, Die 22 Julij“.

⁷⁵ Opisovač č. 3 figuruje v dalších 4 Neumannových položkách lambašské sbírky.

⁷⁶ Opisovač č. 90 figuruje v dalších 17 Neumannových položkách lambašské sbírky.

⁷⁷ Peter Deinhammer, *Joseph Balthasar Hochbreither (1669–1731), Eine Biographie* (Wien: Südwestdeutscher Verlag für Hochschulschriften, 2008), 73. V lambašských hudebních materiálech se setkáváme s varhaníkem Josephem Tischerem údajně cca od roku 1750. Je podepsán na mnoha opisech a autografech jako „Organist in Lambach“ (laskavé sdělení Dr. Petera Deinhammera).

skladbami, v nichž společně figurují opisovač č. 90 a J. Tischer, nalézáme také *Miserere B dur* (A-LA 1025) a *Miserere f moll* (A-LA 1026), přičemž varhaní party těchto děl vykazují shodu s anonymními incipity druhého a třetího *Miserere* v Egkově inventáři. Z tohoto zjištění lze vyvodit, že Tischer opsal skladby v Kroměříži a vzal je s sebou do Lambachu. Je docela pravděpodobné, že sem mohl přivést i další Neumannovy kompozice, čímž by se vysvětlilo jejich vysoké zastoupení ve sbírce. Časové možnosti pořízení opisů (v letech 1759–1764)⁷⁸ popírají tvrzení P. Deinhammera, že Tischer přišel do Lambachu kolem roku 1750 (viz pozn. 77). Vzhledem k dalším pěti Tischerem opsaným Neumannovým skladbám, které se v Egkově inventáři nevyskytují, se můžeme spíše domnívat, že jeho odchod z Kroměříže musel nastat až za Hamiltonova episkopátu v období, kdy zde Neumann skládal a povozoval hudbu do svého odchodu po 30. 5. 1763. Získáváme tedy zajímavou ukázkou tvorby Neumanna v kroměřížském období za episkopátu Egkova a částečně Hamiltonova. Ze záznamů v Egkově inventáři je dochováno 5 Neumannových kompozic: 2 symfonie, 1 trio a 2 miserere; dále se jedná o 2 mše, které datací spadají do období existence Egkovy kapely, ale v inventáři nejsou uvedeny. Z doby Neumannova působení za episkopátu Hamiltonova je dochováno 17 hudebnin: 1 trio, 10 symfonií, 1 pastorela, 1 Salve Regina, 2 Te Deum, 1 ofertorium a 1 nepomucenské oratorium.⁷⁹ Poslední tituly také představují Neumanna jako zkušeného skladatele na poli duchovní hudby už v tomto období.

Dominantní zastoupení Neumannových skladeb v lambašském hudebním archivu není vzhledem k Tischerově přičinění důvodem k hypotéze, že Neumann působil v Rakousku osobně. Tu však významně podtrhuje teprve zastoupení jeho skladeb v dalších sbírkách a dokonce i vně tohoto území. Prozatím byl zjištěn a identifikován výskyt Neumannova díla uvnitř fondů následujících lokalit: Mattsee (5),⁸⁰ Ranshofen (1), Kremsmünster (6), Wilhering (1), Melk (1), Haitzendorf (2), Voraú (1), Judenburg (1), Sams (1), vzhledem k teritoriální blízkosti též Mnichov (1). Přihlédneme-li k faktu, že výskyt hudebnin je převzat převážně z RISMu, lze předpokládat, že při hlubším výzkumu bude dohledáno ještě větší množství lokalit a skladeb.

⁷⁸ Shora uvedené časové rozpětí Neumannova působení v Kroměříži.

⁷⁹ *Oratorium Scti Joannis Nepomucenij* je uloženo v Lambachu (A-LA 1986). Obnovená světová premiéra proběhla v Olomouci dne 4. 6. 2015.

⁸⁰ V závorce je uveden počet titulů.

Kapelník olomoucké katedrály

Neumannovo působení v katedrále zevrubně popisuje Jiří Sehnal.⁸¹ Kapelník byl přijat 10. 4. 1769 na místo zesnulého předchůdce Josefa Gureckého (1709–1769) s platností postu od 1. 7. 1769. Již 16. 7. slavil sňatek v Olomouci u sv. Mořice s Julianou Müllerovou z Vídně. Vzhledem ke krátké časové vzdálenosti sňatku od nástupu Neumanna do Olomouce je pravděpodobné, že se nový kapelník seznámil s Julií Müllerovou ve Vídni. Jejich prvnímu dítěti šel za kmotra Johann Georg Bittner, osobní kuchař⁸² knížete Johanna Adama von Auersperg ve Vídni a jeho žena Magdalena.⁸³ Poslední jmenovaná byla také kmotrou při křtu poštumy Magdaleny Franzisky Juliany.⁸⁴ Z těchto informací je možno vyvodit, že si rodiny byly blízké a jejich členové se poznali zřejmě u knížecího dvora, kde také mohl být Neumann zaměstnán jako hudebník. V rámci průzkumu olomouckých matrik byly navíc dohledány shora uvedené křty pěti Neumannových dětí s manželkou Julianou včetně záznamu křtu dcery narozené po smrti skladatele.⁸⁵

Ve spojitosti s Neumannovým memoriálem zaslaným olomoucké kapitule dne 14. 5. 1770 je zapotřebí upřesnit, že kapelník chtěl původně v katedrále ponechat tři hráče věžného, k nimž by angažoval dle vlastního výběru z jiných kruhů (od jezuitů) čtyři kvalifikované hráče pro účinkování při veškeré figurální hudbě.⁸⁶ Kapelník měl na mysli houslisty, s jejichž kvalitami u věžných hudebníků nebyl spokojen. Pod třemi zbývajícími nástroji, které by mohli věžní zastat, si Neumann představoval klariny, popřípadě klariny a tympany.⁸⁷

Co se týče Neumannovy vdovy Juliany, doplňujeme zajímavý obsah její žádosti kapitule ze dne 3. 12. 1776.⁸⁸ Žádost je spíše právního charakteru a týká se řešení problémů s pozůstalostí a také se zabezpečením sirotek. Je zde také uvedeno, že vdova čeká dítě. Juliana se navíc po manželově smrti ocitla bez závěti a manželské smlouvy. Obrátila se proto na kapitolu, aby jí v rámci vyřešení pozůstalosti vystavila doklady o akceptaci sňatku a učinila zaprotokolování dědického prohlášení vzhledem k zesnulému manželovi. Dále prosí o dosvědčení paternity

⁸¹ Sehnal, *Hudba*, 45–50.

⁸² „Mundkoch“.

⁸³ Údaj v křestním záznamu syna Norberta Georga v matrice kostela Panny Marie na Předhradí v Olomouci ze dne 6. 6. 1770; ZAO, fond 165 Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 5525, sign. O IV 5.

⁸⁴ Viz podkapitola „Nové poznatky“ a pozn. 22.

⁸⁵ Viz pozn. 31.

⁸⁶ Memoriál je uložen v ZAO, fond MCO, inv. č. 3474, fol. 104, 105.

⁸⁷ Toto obsazení se rámcově potvrzuje díky pozdější stížnosti soukromě angažovaných studentů a věžného tovaryše. Z výčtu podepsaných instrumentalistů mj. vyplývá typická praxe používání 4 trumpet – 2 melodické (klariny) a 2 rytmicky-harmonické principálové trumpety. Sehnal, *Hudba*, 49.

⁸⁸ Žádost je uložena v ZAO, fond MCO, inv. č. 3474, fol. 108, 109.

nenarozenému dítěti a o právo dítěte na osvojení Neumannova příjmení.⁸⁹ Vdova ve stejném dopise žádá také o ustanovení poručníka pro nezletilé děti a o zrušení blokace uvalené na majetek tak, aby mohly být ohodnoceny veškeré movité věci⁹⁰ zesnulého a separovány od těchto položek pozůstalé. Po zprůchodnění všech uvedených záležitostí má být vzhledem k dětem vypočtena tzv. manželská třetina.⁹¹ Na základě zasedání kapituly 4. 12. 1776 byl řešením záležitostí obsažených v žádosti pověřen choralista Phillip Schütz.⁹² Vzhledem k záznamu křtu posthumy Magdaleny Franzisky Juliany,⁹³ kde je jako otec uveden „zesnulý kapelník na dómě“, je zřejmé, že žádost byla vyřízena kladně. Jako kmotr dítěte je uveden kapitulní vikář Franz Primer.

Konexe na Esterházyho kapelu v Eisenstadtu

Aktový materiál Esterházyho archivu v Eisenstadtu, týkající se hudebních záležitostí, nás zpravuje o faktu, že Neumann do roku 1767 zkomponoval na zakázku knížete Mikuláše I. Esterházyho z Galanty (1714–1790) dvě řady po 24 divertimentech pro baryton, violu a bas.⁹⁴ Ve stejném fondu se v korespondenci Esterházyho s Neumannem z května 1769⁹⁵ dochovala zpráva, že Neumann pro knížete zkomponoval další dva tucty barytonových duet.⁹⁶ Počtem a rozsahem děl se tak stává Neumann druhým nejvýznamnějším skladatelem pro baryton na Esterházyho dvoře bezprostředně po Josephu Haydnovi. Díky knihařským účtům v Eisenstadtu jsou známy podrobné informace z roku 1767 o vyvázání druhé řady Haydnových barytonových divertimentů a 3 spolu s Neumannovými do jednoho svazku, k němuž byla roku 1768 přivázána tria od Josepha Purcksteinerja (cca 1739–1797).⁹⁷ Druhá řada Neumannových 24 divertiment

⁸⁹ K těmto komplikacím došlo pravděpodobně kvůli Neumannově změně prvního jména, která opět vyvstala na povrch nejen kvůli dědickým záležitostem, ale jistě také z povinnosti zanesení celého jména do matriky zemřelých. Tato komplikace může být případným důvodem, proč nakonec jméno kapelníka nebylo do matriky zaneseno. V žádném z olomouckých pramenů se Neumannův záznam o pohřbu nenachází, přestože měl být vzhledem k okrsku bydliště zapsán ve svatomořické matrice zemřelých.

⁹⁰ „Effekten.“

⁹¹ Tzv. *tertia conjugalis*.

⁹² Choralista a punktátor na katedrálním kůru, od roku 1794 kapelník po Puschnmannovi (Sehnal, *Hudba*, 53–54).

⁹³ Viz podkapitola „Nové poznatky“ a pozn. 22.

⁹⁴ Gerhard J. Winkler, „Das Baryton am Esterházschen Hof“, *Burgenländische Heimatblätter* 64 (2002): 54–63.

⁹⁵ V Neumannově dopise, zaevidovaném v rámci fondu „Acta musicalia“ pod číslem 77, nalézáme skladatelovu zmínku o obavách, že barytonová dueta budou znít poněkud monotónně.

⁹⁶ „The Acta Musicalia of the Esterházy Archives (nos. 36–100)“, *The Haydn Yearbook* 14 (1983): 93.

⁹⁷ Winkler, „Das Baryton“, 55.

spolu s Purcksteinerovými byla roku 1922 objevena ve Stockholmu. Zde se kompozice nacházejí dodnes v archivu hudebního muzea.⁹⁸ Neumannovy kontakty s kapelou v Eisenstadtu zřejmě souvisí s hornistou Egkovy kapely Johannem Carlem Franzem (1738–1802), který v Kroměříži v době Neumannova vedení souboru působil. V Esterházyho orchestru proslul Franz v letech 1763–1774 jako virtuózní hráč na baryton.⁹⁹

Charakteristika kompozičního stylu, identifikace díla

Neumann byl plodným a ve své době rozšířeným autorem s nemalým odkazem díla v rámci hudebních sbírek střední, jižní a západní Evropy. Velkou předností při analýze jeho tvorby je specifický rys kompozic, který relativně spolehlivě umožňuje definovat jeho autorství u skladeb, kde není uvedeno křestní jméno. Jeho jedinečný způsob komponování je určen nejen obdobím, pro něž je příznačný styl středního klasicismu, ale snad také vznětlivou, sebevědomou a ambiciózní povahou umělce, o níž nás zpravují některé prameny týkající se stížností jeho podřízených.¹⁰⁰ V návaznosti na galantní styl často exponuje v melodice drobné rychlé figury s uplatněním triol, stejně jako velké množství appoggiatur. Melodický proud kontrastně narušuje častým střídáním afektů ruku v ruce s pečlivě vypracovanou, příkrě se měnící dynamikou. Horizontálně narušovaná linie je podložena nezdídkou vypjatou harmonií, která ve výrazu působivě a funkčně podpirá strukturu nálad a afektů prezentovaných v jeho hudbě.

Neumannova hudba se navíc vyznačuje specifickou instrumentací (především sazba dechů). Dřeva i žesť často zapojuje v sólových obligátních linkách, v nichž předepisuje efektní, technicky náročné pasáže. V problematice identifikace skladeb signovaných pouze příjmením Neumann spočívá pozitivum v tom, že v rámci hudební tvorby daného časového období žádného dalšího autora tohoto jména, věhlasu a stylu nenalzáme. Ostatní autoři příjmení Neumann jsou o generaci mladší a jejich prezentace melodiky, harmonie a instrumentace již odpovídá stylu vrcholného klasicismu. Výjimkou není ani Neumannův syn Vincenz (*1759–?), jehož tvorba je ve střeoevropských sbírkách rovněž poměrně dobře zastoupená.

Neumannovy skladby jsou pozoruhodné i z pohledu obsazení. Kromě shora uvedeného cyklu 24 divertiment stojí na tomto místě za zmínku alespoň árie *Fürst und Herr* z *Oratoria Sancti Joannis Nepomucenii*,¹⁰¹ kde je v rámci obsazení smyčců a sólového tenoru předepsáno exponované sólo pro sopránovou

⁹⁸ S-Sm bez signatury, RISM ID no.: 190004166.

⁹⁹ Sehnal, „Kapela olomouckého biskupa“, 210.

¹⁰⁰ Memorál choralistů proti kapelníkovi sepsaný po 6. 5. 1772 (Sehnal, *Hudba*, 48–49).

¹⁰¹ A-LA 1986.

violu da gamba. V *Salve Regina in Es*¹⁰² jsou zase mimo pěveckého čtyřhlasu a chrámového tria s varhanami předepsána sóla pro altový trombón a klarinu in Es [sic!]. Velmi efektní party tří obligátních klarin s tympány a párem hoboju nacházíme v *Symfonii C dur*.¹⁰³ Technicky náročné sólové party pro dvojici lesních rohů předepisuje Neumann v *Symfonii D dur*, dochované v rajhradské hudební sbírce.¹⁰⁴ Zajímavé sólistické obsazení houslí, violoncella, hoboje a fagotu má jeho *Concertino F dur à 4*.¹⁰⁵ Fagotová a violová sóla se vyskytují také uvnitř některých volných vět v symfoniích.

Orientační přehled dochované tvorby

Níže uvedený rámcový přehled tvorby je zčásti uveden v databázi RISM,¹⁰⁶ zčásti byl identifikován v dalších hudebních sbírkách. Je vysoce pravděpodobné, že se výčet kompozic výrazně rozšíří při hlubším výzkumu fondů, které v současné době digitálně prezentovány nejsou.

Tvorba je uvedena dle kompozičních útvarů, za každým z nich v závorce počet zatím evidovaných děl, přičemž opisy shodných skladeb zůstávají na tomto místě nezapočteny. Následuje fond, kde jsou hudebniny daného útvaru uloženy, a v závorce jejich počet v lokalitě.

Symfonie (32): Lambach (24), Brno (4), Praha – České muzeum hudby (2), München (1), Kraków (2), Sandomierz (1), Wilhering (1), Stams (1), Zagreb (1)

Divertimento (1): Roma (1)

Koncerty (6): Melk (1), Karlsruhe (5)

Kvartety (9): Lambach (6), Brno (2), Wrocław (1)

Tria (34): Stockholm (24), Brno (4), Lambach (2), Nitra (1), Straßburg (1), Karlsruhe (1), Keszthely (1)

Sonáty (1): Brno (1)

Partity (6): Kroměříž (6)

Mše (15):¹⁰⁷ Lambach (4), Pécs (2), Brno (4), Praha – České muzeum hudby (1), Kroměříž (1), Ostrava (1), Vorau (1), Judenburg (1), Fribourg-CH (1)

¹⁰² A-LA 555.

¹⁰³ Hudební sbírka brněnských augustiniánů, nyní uloženo v CZ-Bm A 19.588. Opis stejného díla se nachází v A-LA 1529.

¹⁰⁴ Nyní uloženo v CZ-Bm A 12.842.

¹⁰⁵ A-LA 1531.

¹⁰⁶ rism.info, přístup 26. 9. 2019.

¹⁰⁷ Dvě mše signované pouze příjmením Neumann byly vyloučeny vzhledem k mladšímu kompozičnímu stylu, než praktikoval Anton Neumann. Díla můžeme s velkou pravděpodobností připisat

Graduale (1): Praha-Rozhlas (1)
Moteta (5) : Lambach (2), Haitzendorf (2), Brno (1)
Ofertoria (11): Lambach (10), Brno (2)
Litanie (14): Brno (6), Kremsmünster (6 + 6x *Sub Tuum*), Mattsee (5), Lambach (4), Ranshofen (1), Nitra (2)
Ave Regina (6): Lambach (8)
Salve Regina (7): Lambach (9), Brno (1)
Sacerdotes Domini (1): Lambach (1)
Te Deum (5): Lambach (3), Brno (1), Kroměříž (1)
Stationes (2): Brno (2)
Requiem (3): Lambach (1), Opava (1), Brno (1)
Miserere (2): Lambach (2)
De profundis (2): Brno (2)
Nešpory (8): Lambach (5), Częstochowa (4), Kraków (1)
Pastorely (3): Lambach (1), Kraków (2), Staniątki (1)
Oratorium (1): Lambach (1)

Abecední seznam fondů se značkami RISM

Brno CZ-Bm
 Częstochowa PL-CZ
 Fribourg CH-Fcu
 Haitzendorf A-HA
 Judenburg, Pfarrarchiv A-8761
 Karlsruhe D-KA
 Keszthely H-KE
 Krakov PL-Kd
 Kremsmünster A-KR
 Kroměříž CZ-KRa
 Lambach A-LA
 Mattsee A-MS
 Melk A-M
 München D-Mbs
 Nitra SK-Nb
 Opava CZ-OP
 Ostrava CZ-OSm
 Pécs H-P

synu Vincenzovi; mimoto prozatím zůstávají ve výčtu čtyři mše se sporným autorstvím. Definitivní určení prokáže teprve detailní analýza těchto děl.

Praha-ČMH CZ-Pnm
Praha-Rozhlas CZ-Pr
Ranshofen A-RAN
Roma I-Ria
Sandomierz PL-SA
Stams A-ST
Staniatki PL-STAb
Stockholm S-Sm
Strasbourg F-Sgs
Vorau A-VOR
Wilhering A-WIL
Wrocław PL-WRu
Zagreb HR-Zha

Příloha 1. Žádost Antona Neumanna o místo věžného v Brně

Löblich Hoch- und Wohlweiser Magistrat,

Großmüthig amtsgebieltende Herren,

Die durch das zeitliche Hinscheiden des Herren | Renner In Erledigung ge-
diehene Stadt-Tur|ner Stelle veranleitet mich hierumen | Meine gehorsams-
te Preces anmit zu über|reichen, und zu Erhaltung derselbten wird | Einem
Löblich Hoch- und Wohlweiser Magi|strat annoch in hochgeneigten Andenken
| beywohnen, werchergestallten bereits allhier | als ThurnerGesell serviret, und
durch | meine Application dahin gelanget, daß | mich ein Löblich Mährisch-
Neüstädter Magistrat vor einen wirklichen | Thurner an und aufgenommen hat,
diese | Versorgung an statt in meinen ehehini|gen Eyfer lau zu machen, brachte
mich | vielmehr zu ohnermiedeten Beschäftigung | sowohl in allerley Gattungen
deren Com|positionum mehr und mehr mich festzuse|tzen, als auch in einer
wohlanständigen | Arth die Kunst ob der Violin vollständig zu exprimiren, mir
eigenthumlich beyzulegen. | In Rücksicht dessen dann nicht nur von | dem
Wayl: verstorbenen, sondern auch | wirklich regirenden Fürsten und Bischoffen
| von Ollmütz als Capellmeyster seiner fürstli|chen Hoffstadt vorgestellt wor-
den, und der | Zeit die nembliche EhrenCharge bey Ihro fürst|lichen Gnaden
Erzbischoffen in Krackau zu | allseithiger Zufriedenheit ohne Rum zu mel|den
begleiten thue, wie dann nicht minder | bey vorgewester Kayserlichen Krönung

zu | Frankfurth der Kayser-Königlichen Capellen, | allwo nur die Virtuosen Platz
bekommen, | zugegeben worden. |

Wann nun also dadurch die Presumption sat | samm hergestellt, daß, da ich fürst-
liche Capellen | zu dirigiren vorfällig anerkennt worden, | nicht weniger auch
die hiesige Stadtthurner|stelle zur hinlänglichen Zufriedenheit eines Löblich |
Hoch- und Wohlweiser Magistrats, | dann Zur angenehmen Unterhaltung einer
hohen | Noblesse und musicalischen Liebhabern mittelst | meiner bekannten
Composition, und Violin begleiten dürffte.

Alß verwendet an einen Löblich Hoch und | Wohlweisen Magistrat mein ge-
horsamtes | Bietten, Hochderselbte geruhete in Ruck|sicht meiner besietzenden
Fähigkeit bey | Vergebung der zu ersetzen kommenden | Stadt-thurnerStelle
meiner großgünstig | zu reflectiren, und mich mittelst Conferirung | dieser Stelle
hochgeneigt zu consolieren, wo so|dann nicht ermanglen werde alsogleich meine
| bis anhero inhabende Charge niederzulegen, | allhier schleinigst zu erscheinen,
und werkthä|tig dasjenige, was schrieftlich vorzustehen mich | anheischig gema-
chet, in Vollzug setzen. Der | in dessen Vertröstung mit Anheischig | Machung
der Wittib in Rucksicht ihrer | beträngten Umständen durch einige Jahr | eine
Beihülfe darzureichen mit aller Hochachtung |

geharre

Eines Löblich Hoch- und Wohlweiser Magistrats

JosEhrennzweigter

p.

An

gehorsamster

Antoni Neumann

praes: 14. 9bris 1765

Einen Löblich Hoch und Wohlweysen Magistrat | der Königlichen Stadt Brünn
in Margg: | Mähren. |

Gehorsamstes Vorstellen und Bitten | von | Anton Neumann Hochfürstlich Erz
Bischöff | lichen Capell Meistern in Krackau.

Umb gnädige Conferi-
rung der erledigten
StadtThurner-Stelle
Aus inangeführten
Ursachen.

Anton Neumann.

New Findings on the Life and Work of a Forgotten Composer, Violinist and *Kapellmeister*

Abstract

Anton Neumann (1721–1776) was a composer, violinist and *Kapellmeister* whose numerous original compositions are preserved in domestic as well as foreign music collections. The aim of the study is to introduce new findings on Neumann's life and point out the importance of his preserved works, many of which manifest features of the "Sturm und Drang" style. Thanks to their characteristic composition style, Neumann's works even enable us to determine the authorship for materials where the first name is missing. An extensive research project has demonstrated that his works are included in collections in Central, and partly also Western, Northern and Southern Europe. The paper discusses the importance of the fundamental collection of Neumann's compositions in the property of Benedictine monks from Lambach and a determination of the links to the composer's activity in Kroměříž. The crucial new findings involve a specification of Neumann's date of birth, and proof of his identification with the personality of a Brno tower apprentice Johann Heinrich Neumann.

Anton Neumann. Nové poznatky k životním údajům a tvorbě zapomenutého skladatele, houslisty a kapelníka

Abstrakt

Anton Neumann (1721–1776) byl skladatel, houslista a kapelník, od něhož je dochováno v tuzemských i zahraničních hudebních sbírkách nemalé množství originálních skladeb. Cílem studie je představit nové poznatky o Neumannově životě a poukázat na význam jeho dochované tvorby vykazující z nemalé části rysy stylu „Sturm und Drang“. Neumannovy skladby nám díky svému charakteristickému kompozičnímu stylu umožňují definovat autorství také u materiálů, kde není uvedeno křestní jméno. Rozsáhlým výzkumem bylo prokázáno, že jeho dílo je zastoupeno ve sbírkách střední, částečně západní, severní a jižní Evropy. V článku je ozřejměn význam stěžejní sbírky Neumannových kompozic u benediktinů v Lambachu a určení vazeb na kroměřížské působení skladatele. Z nových poznatků je zásadní určení Neumannova data narození a prokázání jeho ztotožnění s osobou brněnského věžného tovaryše Johanna Heinricha Neumanna.

Keywords

Anton (Johann Heinrich) Neumann, composer; bandmaster; violinist; virtuoso; tower apprentice; Bernsdorf; Uničov; tower master; Kroměříž; Leopold Egk; Sturm und Drang; Maximilian Hamilton; symphony; concerto; Kajetan Sołtyk; Lambach; Eisenstadt; Moravia; Austria

Klíčová slova

Anton (Johann Heinrich) Neumann; skladatel; kapelník; houslista; virtuóz; věžný tovaryš; Bernsdorf; Uničov; věžný; Kroměříž; Leopold Egk; Sturm und Drang; Maximilian Hamilton; symfonie; koncert; Kajetan Sołtyk; Lambach; Eisenstadt; Morava, Rakousko

Marek Čermák
Ústav hudební vědy FF MU Brno
czermack@gmail.com